

PREKYBA ŽMONĖMIS KAIP NUSIKALTIMAS ŽMOGAUS LAISVEI

Doc. dr. Oleg Fedosiuk

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 97
Elektroninis paštas olfed@ltu.lt

Pateikta 2003 m. rugsėjo 3 d.

Parengta spausdinti 2003 m. gruodžio 8 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros lektorius
dr. Andrius Nevera ir šio fakulteto Kriminologijos katedros lektorė dr. Gitaną Jurgelaitienė*

S a n t r a u k a

Prekyba žmonėmis – tai nusikaltimas, kuriam skiriama labai daug dėmesio tarptautinėje teisėje. 1998 m. liepos 2 d. atitinkama norma atsirado ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Dėl savo neįprastos teisinės konstrukcijos, kurioje pabrėžiamas asmens pirkimas, įgijimas, pardavimas ir perleidimas, kyla natūralių sunkumų aiškinant prekybos žmonėmis sudėties požymius. Straipsnyje nagrinėjamas prekybos žmonėmis normos turinys tarptautinės teisėkūros kontekste, stengiamasi konceptualiai paaiškinti šios nusikalstamos veikos požymius pabrėžiant aukos laisvės pažeidimo mechanizmo ypatumus. Autorius taip pat analizuoja prekybos žmonėmis santykį su kitomis Baudžiamojo kodekso normomis, kurios netiesiogiai kriminalizuoja nelegalius sandorius su žmonėmis.

1. Prekybos žmonėmis problemos aktualumas pasaulyje ir Lietuvoje

Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis Lietuvos baudžiamojoje teisėje atsirado palyginti neseniai – 1998 m. liepos 2 dieną. Tiek nusikaltimo pavadinimas, tiek ir normos turinys nėra įprastas juridinės technikos prasme, nes kalbama ne apie prekės, bet apie žmogaus pirkimą ir pardavimą. Prekybos žmonėmis norma, be abejo, atsirado neatsitiktinai, įtraukti ją į Baudžiamąjį kodeksą paskatino būtinumas imtis priemonių prieš pasaulyje ir Lietuvoje paplitusį kriminalinį reiškinį, kai išnaudojimo tikslais gabenami ir parduodami žmonės. Jungtinių Tautų duomenimis, kasmet visame pasaulyje parduodama daugiau nei 4 milijonai žmonių, ir tai nusikalstamo pasaulio sindikatams duoda iki 7 milijardų JAV dolerių neteisėto pelno [1]. Dažniausiai prekybos žmonėmis problema siejama su organizuota nelegalia migracija iš neturtingų ir politiškai nestabilių šalių į turtingesnes ir stabilesnes šalis. Interpolo duomenimis, nuo 400 iki 500 tūkst. nelegalių migrantų kasmet patenka į Europos Sąjungos šalis [2, p. 17]. Nelegalūs migrantai nuolat rizikuoja būti deportuoti iš šalies arba prarasti jau turimą, nors ir minimalų, pragyvenimo šaltinį, negali pasinaudoti teisine valstybės gynyba, socialinėmis garantijomis, o beveik nemokėdami kalbos bei būdami žemos kvalifikacijos, jie negali susikurti gerovės, tampa savotiškai izoliuoti [3, p. 23]. Į nelegalią padėtį patekę žmonės priversti dirbti menkai mokamą nelegalų darbą, kai jų elgesį ir ryšius dažnai griežtai kontroliuoja darbdavys, moterys priverčiamos užsiimti prostitucija faktiškai atiduodamos savo laisvę į sutenerių rankas. Tai sudaro palankias sąlygas jas išnaudoti, ir tai dažnai daro tos pačios kilmės migrantai [4, p. 21]. Ypač didelį mastą pasaulyje įgavo moterų verbavimas ir jų pardavimas dirbti prostitutinėmis į užsienį. Ši šiuolaikinės vergovės forma buvo ir tebėra pasaulinio masto problema. Ja susirūpino daugelis pasaulio šalių. Europos saugumo ir bendradarbiavimo tarybos duomenimis, nuo 1997 iki 2000 m. iš buvusios TSRS teritorijos,

Centrinės ir Rytų Europos teritorijų į Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos šalis užsiimti prostitucija buvo išgabenta 750 000 moterų ir mergaičių [5, p. 3].

Kaip teigiama Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintoje Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programoje, prekybos žmonėmis problema neaplenkė ir Lietuvos, kurioje moterys parduodamos užsiimti prostitucija tiek šalyje, tiek ir į užsienio valstybes. Lietuva tapo ne tik moterų eksporto, bet ir tranzito tarp Rytų ir Vidurio Europos valstybių šalimi. Spėjama, kad kasmet apie 1000 moterų išvežama užsiimti prostitucija iš Lietuvos į užsienį, tačiau šie procesai labai latentiški ir visiškai neatsispindi oficialiojoje statistikoje. Pavyzdžiui, 1999 m. į oficialiąją statistiką pateko tik 3 užregistruoti prekybos žmonėmis atvejai, 2000 m. – 4, 2001 m. – 16, 2002 m. – 20 [6]. Už prekybą žmonėmis nuteisiami tik pavieniai asmenys. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2002 m. spalio 10 d. pažymoje konstatuota, kad nuo prekybos žmonėmis normos įsigaliojimo (1998 m. liepos 2 d.) už šį nusikaltimą buvo nuteisti tik 3 asmenys. Pažymoje taip pat teigiama, kad sunkumų atskleidžiant ir įrodinėjant prekybą žmonėmis kyla dėl to, kad moterys dažniausiai į užsienį vyksta žinodamos, kad teks verstis prostitucija, todėl natūraliai vengia įvardyti asmenis, padėjusius išvykti ar pasitikusius užsienyje, vengia atskleisti kitas reikšmingas tyrimui detales, jų pardavimo sandoriai vyksta užsienyje, jokie liudytojai negali patvirtinti pinigų perdavimo fakto, nežino, kiek ir kam buvo sumokėta. Pasiienio policija, net ir turėdama duomenų apie tai, jog mergina vežama į užsienį užsiimti prostitucija, dažnai yra bejėgė užkirsti tam kelią, nes vykimo dokumentai tvarkingi, o išvežamos merginos paprastai teigia, kad į užsienį vyksta savo noru [7, p. 15]. Prekybos žmonėmis norma kol kas netaikoma asmenims, kaltinamiems sąvadavimu Lietuvos miestuose, nors sąvadavimas savo teisiniais požymiais beveik visada sutampa su prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymiais. Nesusilaukia kaltinimo prekyba žmonėmis ir asmenys, išvežantys ir parduodantys Lietuvos piliečius ne užsiimti prostitucija, o dirbti kitą nelegalų, vergiją primenantį darbą.

Nors prekyba žmonėmis latentiškas reiškinys, ekspertai daro išvadas, kad šis kriminalinis reiškinys Lietuvoje plečiasi, ir tai rodo augantis dingusių be žinios, taip pat iš kitų šalių deportuotų žmonių, ypač jaunų merginų, skaičius [8, p. 339]. Dar didesniu latentišku pasižymi prekyba vaikais. Pavyzdžiui, per 1998–2003 m. Lietuvoje buvo išaiškintas tik vienas prekybos vaikais atvejis. Kita vertus, ekspertai jau dabar įspėja, kad tokia statistika nerodo tikrosios padėties ir kad Lietuvoje gali atsirasti neteisėtas vaikų pardavimas ne tik į kitas šeimias, bet ir vaikai gali tapti priverstinio darbo, organų prekybos, seksualinio išnaudojimo pedofilinei pornografijai aukomis [9, p. 119], juolab, kad šioje srityje atlikti tyrimai rodo, kad tarp prostitucija besiverčiančių merginų Lietuvoje (taip pat ir tarp merginų iš Lietuvos užsienyje) nemažą procentą sudaro nepilnametės [10].

2. Prekyba žmonėmis kaip Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso norma, atspindinti tarptautinės teisės reikalavimus

Prekybos žmonėmis problema tarptautiniu lygmeniu susirūpinta seniai. Jau 1899 m. Londone buvo surengta konferencija prieš prekybą moterimis seksualinio išnaudojimo tikslais. Konferencijoje buvo priimtas kreipimasis į pasaulio šalis sudaryti daugiašales sutartis ir atitinkamus nacionalinius komitetus, skirtus užkirsti kelią prekybai moterimis. Nuo tų laikų pasaulyje buvo priimta dešimtys įvairių konvencijų, deklaracijų ir rezoliucijų, skirtų prekybos žmonėmis problemai, deja, jos neužkirto kelio šiam nusikaltimui.

Tarptautines pastangas kovoti su prekyba žmonėmis rodo daugybė tarptautinių aktų, iš kurių pirmiausia paminėtini 1910 m. Paryžiaus tarptautinė konvencija dėl kovos prieš baltųjų vergių prekybą; 1930 m. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija dėl priverstinio darbo; 1949 m. Jungtinių Tautų konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams; 1950 m. Niujorko konvencija dėl kovos prieš prekybą žmonėmis ir prostituciją; 1966 m. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl visų moters diskriminavimo formų likvidavimo; 1994 m. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl prievartos prieš moteris panaikinimo; Pekino deklaracija ir Pekino veiksmų platforma, priimta IV pasaulinėje moterų konferencijoje (Pekinas, 1995 m. rugsėjo 4–15 d.); Europos Tarybos

Ministrų Komiteto rekomendacijos Europos Tarybos valstybėms: rekomendacija Nr. 9(91)11 dėl prekybos vaikais ir jaunimu, dėl jų seksualinio išnaudojimo, pornografijos ir prostitucijos; rekomendacija Nr. R(2000)11 dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais; Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacija Nr. 1065 (1987) dėl prekybos vaikais ir kitų vaikų išnaudojimo formų; rezoliucija Nr. 1099 (1996) dėl vaikų seksualinio išnaudojimo; Europos Tarybos rekomendacija Nr. 1325 (1997) dėl prekybos moterimis ir prievartinės prostitucijos Europos Tarybos valstybėse ir kitos.

Pats naujausias ir svarbiausias tarptautinis aktas Lietuvai kovos su prekyba žmonėmis klausimu yra 2000 m. lapkričio 15 d. priimtas Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį nusikalstamumą papildantis protokolas „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja“. Šis protokolas dar nėra įsigaliojęs, tačiau būtent šis dokumentas geriausiai atspindi prekybos žmonėmis sampratą raidą tarptautinėje teisėje, siedamas šį reiškinį ne vien tik su moterų išnaudojimu prostitucijos tikslams, bet ir su daugeliu kitų sričių, kuriose prekiaujama žmonėmis. Ankstesnei tarptautinei teisėkūrai prekybos žmonėmis reiškinį buvo būdinga sieti vien tik su seksualiniu išnaudojimu, ir tai susilaukė pagrįstos kritikos. Pavyzdžiui, 1949 m. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams kritikuojama būtent dėl tokio siauro prekybos žmonėmis traktavimo, nes beprasmiška laukti rezultatų, kai kovos su prekyba žmonėmis tikslą pakeičia nerealus tikslas sunaikinti prostituciją [11, p. 19]. Siauras požiūris į prekybos žmonėmis sampratą kartais įvardijamas kaip viena kliūčių veiksmingai kovoti su šiuo reiškiniumi ir Lietuvoje [12, p. 11]. Reikia atkreipti dėmesį, kad 2000 m. lapkričio 15 d. Protokole pateiktame prekybos žmonėmis apibrėžime neabsoliutinama kuri nors žmonių išnaudojimo sritis, be to, jis pasižymi juridiskumu, dėl kurio stokos dažnai kritikuojama ankstesnė tarptautinė teisėkūra prekybos žmonėmis klausimais [13, p. 29]. Galima sakyti, kad šis universalus dokumentas atspindi tendenciją plačiau traktuoti prekybos žmonėmis sąvoką, apimant tiek seksualinį išnaudojimą (šioje srityje šis kriminalinis reiškinys plačiausiai paplitęs), tiek kitas jau žinomas sritis, kuriose prekiaujama žmonėmis (vergija, priverstinis darbas, vaikų gabenimas nelegalaus įvaikinimo tikslais, vaikų išnaudojimas pornografijos tikslais, pavergimas už skolas, baudžiavinė padėtis, santuokinė vergija), tiek ir ateityje atsirasiančias sritis, pavyzdžiui, žmonių išnaudojimas organų transplantacijai. Nors kol kas nėra įrodytų faktų apie šią veiklą, tačiau vis garsiau kalbama apie tai, kad nelegalus organų transplantavimas gali tapti prekybos žmonėmis dalimi [2, p. 20]. Paminėtina ir tai, kad Protokolas nesieja prekybos žmonėmis vien tik su nelegaliu žmonių išvežimu išnaudoti į užsienį. Į tai, manyčiau, svarbu atkreipti dėmesį, nes dažnas teisės saugos institucijų pareigūnas klaidingai prekybą žmonėmis supranta labai siaurai – būtent kaip merginų pardavimą užsiimti prostitucija į užsienį.

Protokolo 3 straipsnis pateikia gana išsamų prekybos žmonėmis (angl. – *trafficking in persons*) apibrėžimą, apimančią tokias išnaudojimo tikslais atliekamas veikas: asmens verbavimą, pervežimą, perdavimą, priėmimą ir slėpimą. Šios veikos traktuojamos kaip prekyba žmonėmis tuomet, kai aukos kontrolė arba sutikimas būti kontroliuojamai pasiekiamas panaudojant psichinę arba fizinę prievartą, pagrobiant, apgaunat ar piktnaudžiaujant pasitikėjimu, pasinaudojant padėtimi ar aukos pažeidžiamumu, mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą. Kaip nurodoma Protokole, *išnaudojimo sąvoka* mažiausiai apima asmens išnaudojimą verčiant užsiimti prostitucija ar kita seksualinio išnaudojimo forma, priverstinį darbą ir paslaugas, vergiją ir į vergiją panašią veiklą, tarnystę, taip pat organų išėmimą. Labai svarbi Protokolo nuostata, kad prekybos žmonėmis aukos sutikimas būti įtrauktai į išnaudojimą nėra reikšmingas, jeigu buvo panaudota kuri nors anksčiau nurodyta poveikio priemonė, o štai vaiko verbavimas, gabenimas, perleidimas, priėmimas ar paslėpimas išnaudojimo tikslais pripažįstamas prekyba žmonėmis visais atvejais [14].

Tarptautinės kovos su prekyba žmonėmis kontekste paminėtina ir tai, kad šis reiškinys, nors ir glaudžiai siejamas, bet nesutapatinamas su nelegalių migrantų gabenimu (angl. – *smuggling of migrants*). Kovai su šiuo kriminaliniu reiškiniumi skirtas atskiras 2000 m. lapkričio 15 d. priimtas Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį nusikalstamumą papildantis protokolas dėl neteisėto migrantų įvežimo sausuma, jūra ir oru [15].

Kalbant apie tai, kaip prekybos žmonėmis reiškinių atspindi naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, pirmiausia paminėtina norma, kuri taip ir vadinasi – prekyba žmonėmis (BK 147 str.). Specialia prekybos žmonėmis norma laikytina vaiko pirkimas arba pardavimas (BK 157 str.).

Netiesiogiai prekybą žmonėmis kriminalizuoja tokios normos kaip vaiko išnaudojimas pornografijos tikslais (BK 162 str.), pelnymasis iš kito asmens prostitucijos (BK 307 str.), įtraukimas į prostituciją (BK 308 str.), neteisėtas laisvės atėmimas (BK 146 str.), žmogaus veiksmų laisvės varžymas (BK 148), vaiko pagrobimas arba sukeitimas (BK 156 str.), neteisėtas valstybės sienos perėjimas (BK 291 str.), neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną (BK 292 str.), Lietuvos Respublikos piliečių kelionių į užsienį nelegaliai ten jiems pasi- likti arba palikti be pagalbos organizavimas (BK 293 str.). Galima sakyti, kad ši normų visuma ir sudaro teisinį pagrindą vykdyti kryptingą baudžiamąją politiką prieš žmonių išnaudojimą verčiant užsiimti prostitucija ir kitomis formomis. Tačiau išskirtinė tarp šių normų yra prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis, kurios paskirtis yra ne tik tiesiogiai uždrausti nelegalius sandorius su žmonėmis, kaip reikalauja tarptautinė teisė, bet ir suaktyvinti teisės saugos ins- titucijų veiklą kovojant su šiuo reiškiniu, suteikti baudžiamajai politikai tam tikrą kryptingumą. Pažymėtina, kad prekyba žmonėmis ir vaiko pirkimas arba pardavimas įtraukti į Baudžiamąjo kodekso 7 straipsnį kaip nusikaltimai, kurie priklauso Lietuvos baudžiamajai jurisdikcijai, neatsižvelgiant į veikos padarymo vietą bei pažeidėjų pilietybę ir gyvenamąją vietą.

Lietuvos Respublikos Seimas 2003 m. balandžio 22 d. ratifikavo jau minėtą 2000 m. lapkričio 15 d. priimtą Protokolą dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantį Jungtinių Tautų Organiza- cijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą [16]. Šio protokolo ratifikavi- mas gali sukelti diskusiją, ar neturi būti pakoreguotas Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso straipsnis, numatantis atsakomybę už prekybą žmonėmis. Manychiau, kad vis dėlto Protokole pateikto apibrėžimo neverta perkelti į Baudžiamąjį kodeksą, nes juridinės technikos prasme jis ne visai atitinka baudžiamųjų įstatymų standartą, jo tikslas yra apibrėžti krimi- nalizacijos ribas, bet ne pateikti galutinę nusikaltimo sudėties konstrukciją. Tiek galiojanti prekybos žmonėmis norma, tiek ir kiti straipsniai, netiesiogiai kriminalizuojantys neteisėtus sandorius su žmonėmis, atitinka Protokolo keliamus reikalavimus, todėl jos revizuoti nebū- tina. Svarbu tik tai, kad ji būtų tinkamai suprasta.

3. Prekyba žmonėmis kaip nusikalstamas sandoris, varžantis kito asmens laisvę

1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso 131–3 straipsnis. Prekyba žmo- nėmis (1998 m. liepos 2 d. redakcija)

Asmens pardavimas ar kitoks perleidimas arba asmens įgijimas turint tikslą jį seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija arba gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą, taip pat asmens gabenimas prostitucijai į Lietuvą arba už Lietuvos ribų

– baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki aštuonerių metų.

Ta pati veika, padaryta pakartotinai arba nepilnamečio atžvilgiu, arba grupės iš anksto susitarusių asmenų, arba itin pavojingo recidyvisto,

– baudžiama laisvės atėmimu nuo šešerių iki dvylikos metų.

Galiojančio LR BK 147 straipsnis. Prekyba žmonėmis

Tas, kas turėdamas tikslą gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos pardavė, pirkė ar kitaip perleido arba įgijo asmenį,

– baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Tiek 1998 m., tiek 2000 m. redakcijos prekybos žmonėmis normos kriminalizavo nele- galius sandorius su žmonėmis: asmens pardavimą, perleidimą, pirkimą, įgijimą.

Naujasis Baudžiamasis kodeksas šiek tiek supaprastino prekybos žmonėmis nusikal- timo sudėtį – į kitą normą perkeltas (į BK 307 str. 2 d.) žmogaus gabenimas į užsienį ar iš

užsienio užsiimti prostitucija jo paties sutikimu, taip pat atsisakyta kvalifikuotų šio nusikaltimo sudėčių. Tiek 1998 m., tiek ir 2000 m. prekybos žmonėmis normų redakcijos kaip būtina nusikaltimo sudėties požymį nurodė ir tikslą.

Pagrindinė teorinė prekybos žmonėmis normos problema yra susijusi su sunkumais konceptualiai paaiškinti žmogaus laisvės pažeidimo mechanizmą jį perkant, parduodant, įgyjant ar perleidžiant. Juk pirkimo objektas yra ne prekė, o valią turintis žmogus. Tuo tarpu prekyba žmonėmis yra nusikaltimas laisvei, o tai reiškia, kad žmogaus laisvės pažeidimo mechanizmo atskleidimas yra esminis klausimas, nuo kurio priklauso visa teorinė šio nusikaltimo koncepcija. Pabrėžtina ir tai, kad įmanoma suklysti ir sutapatinti šį nusikaltimą vien tik su prekyba pagrobtais, nelaisvėje laikomais asmenimis, vaikais, kurie natūraliai nėra laisvi nuo jų tėvų ar kitų juos globojančių asmenų. Toks požiūris nepagrįstai susiaurintų prekybos žmonėmis normą, kai jos taikymas būtų neįmanomas nenustačius fizinės žmogaus laisvės atėmimo fakto.

Tai, kad žmogaus laisvės pažeidimas toli gražu negali būti sutapatintas vien tik su žmogaus fiziniu laikymu nelaisvėje, žinoma nuo seno. Pavyzdžiui, tarpukario Lietuvos baudžiamosios teisės specialistas V. Stankevičius, analizuodamas 1903 m. Baudžiamojo Statuto normas, atsižvelgdamas į nusikaltimų laisvei normų ypatumus, skyrė laisvės atėmimą siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Siaurąja prasme laisvės atėmimas buvo aiškinamas kaip judėjimo laisvės atėmimas arba varžymas, o plačiąja prasme – kaip ramybės jausmo sutrikdymas grasinimais, kaip poveikis asmens valiai, panaudojant fizinę ar psichinę prievartą [17, p. 152–157]. Iš tiesų baudžiamojoje teisėje apie laisvę kaip apie saugomą vertybę galima kalbėti dviem aspektais: kaip apie fizinę žmogaus laisvę ir kaip apie jo valios laisvę. *Fizinė žmogaus laisvė* pasireiškia kaip galimybė daryti kūno judesius, judėti erdvėje, pasirinkti savo buvimo vietą. *Žmogaus valios laisvė* reiškia jo galimybę pasirinkti savo elgesio variantą, kitaip sakant, pažeisti kito žmogaus valios laisvę reiškia versti jį elgtis taip, kaip nori kaltininkas. Fizinės asmens laisvės atėmimas sietinas su fizinės ir psichinės prievartos prieš jį panaudojimu, tuo tarpu nusikalstamos valios primetimo pagrindas gali būti tiek prievarta, tiek ir apgaulė, aukos mažametystė, jos fizinis ir psichinis bejėgiškumas. Šį klasikinį požiūrį į laisvės pažeidimo formas atspindi ir 2000 m. išleistas baudžiamosios teisės specialiosios dalies vadovėlis, kuriame išsakyta nuomonė, kad prekybos žmonėmis objektais gali būti vaikai, taip pat pagrobti, apgauti arba šantažuojami žmonės [18, p. 216]. Drįsčiau teigti, kad toks požiūris puikiai tinka įprastų nusikaltimų laisvei sudėtimis paaiškinti, tačiau prekybos žmonėmis normos prasme toks aiškinimas yra šiek tiek per siauras, be to, pasmerkia normą neveikti, nes pašalina galimybę ją taikyti, kai žmogų parduoda jo paties sutikimu. Juk dažniausiai auka sutinka būti parduota, ypač kai kalbame apie moterų gabenimą į užsienį arba iš užsienio į Lietuvą užsiimti prostitucija. Esant tokiems atvejams klasikinis požiūris į tai, koks gali būti nusikalstamas laisvės varžymo mechanizmas, neleidžia įžvelgti prekybos žmonėmis. Neatsižvelgiant į tai, kad asmens gabenimas užsiimti prostitucija jo paties sutikimu naujajame Baudžiamajame kodekse perkeltas iš prekybos žmonėmis normos į kitą normą (į BK 307 str. 2 d.), vis dėlto aukos sutikimo negalima besąlygiškai traktuoti kaip aplinkybės, eliminuojančios jo laisvės pažeidimą. Be to, 2000 m. lapkričio 15 d. priimtas Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį nusikalstamumą papildantis protokolas „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja“ nedviprasmiškai nurodo, kad prekybos žmonėmis aukos sutikimas būti įtrauktai į išnaudojimą nėra reikšmingas. Minėtame Protokole gana taikliai nurodytos priemonės, kuriomis gali būti pasiekama aukos kontrolė – tai ne tik fizinė ir psichinė prievarta, bet ir apgaulė, piktnaudžiavimas pasitikėjimu, pasinaudojimas padėtimi ar aukos pažeidžiamumu, pinigų davimas.

Taigi prekybos žmonėmis nusikaltimas gali būti susijęs su savotišku susitarimu tarp žmonių, kai vienas asmuo duoda sutikimą kitam būti jo išnaudojamas ir kontroliuojamas. Manychiau, geriausiai laisvės pažeidimo mechanizmą prekiaujant žmonėmis nusako sąvoka „*laisvę varžanti kontrolė*“, nes ji suponuoja laisvės varžymo tęstinumą, kuris savo ruožtu sudaro pagrindą nelegaliai disponuoti kitu žmogumi jį išnaudojant. Paminėtina, kad tokia nukentėjusiojo kontrolė gali varžyti tiek fizinę, tiek ir jo valios laisvę, be to, ji gali būti tiek tiesio-

ginė (akivaizdi, atvira), tiek ir netiesioginė (užmaskuota, paslėpta). Prie tiesioginės kontrolės galima priskirti atvejus, kai nukentėjusiojo elgesys kontroliuojamas naudojant fizinę arba psichinę prievartą, taip pat kai manipuluojama vaiku, psichiškai nesveiku asmeniu. Tai prekybos žmonėmis inkriminavimo prasme yra palyginti lengvi atvejai, nes aukos laisvės varžymas čia išreikštas akivaizdžiai. Tačiau prekyboje žmonėmis daug dažniau pasitaiko netiesioginės asmens kontrolės atvejų, kai, pavyzdžiui, suteneris kontroliuoja prostitutę, darbdavys – nelegalų darbuotoją, gabentojas – gabenamąjį ir pan. Laisvės pažeidimo mechanizmas šiuo atveju nėra akivaizdus. Tai yra savotiška laisvę varžančios kontrolės forma, kai ji grindžiama ne prievarta, bet tam tikru kaltininko ir aukos susitarimu, kai auka sutinka būti kontroliuojama ir išnaudojama. Paprastai ši susitarimu pridengta laisvės pažeidimo forma būdinga nelegalioms veiklos sritims, kuriose išnaudojami žmonės. Kaip teigiama Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. patvirtintoje Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programoje, būtent pateikimas į įstatymo nereguliuojamas verslo ir paslaugų sritis sudaro sąlygas išnaudoti žmogų, elgtis su juo kaip su preke. Lietuvoje tarp tokių sričių pirmiausia paminėtinas prostitucijos verslas, kuris natūraliai suponuoja aukos nelaisvę net ir nesant akivaizdžios prievartos. Pavyzdžiui, prostitucija besiverčianti moteris paprastai negali palikti savo sutenerio siūlydama jam kreiptis į teismą dėl žalos kompensacijos. Toks išėjimas beveik neišvengiamai reikštų prievartos panaudojimą prieš ją.

Prekeiviai moterimis, norėdami išgauti moters sutikimą užsiimti prostitucija, dažnai ją tiesiog paperka – duoda pinigų, perka drabužius, o vėliau jau neleidžia jai pasitraukti, kol ji „neatidirbs skolos“. Morališkai įsipareigojusi moteris labiau linkusi paklusti jai primetamai valiai, užtat išoriškai tokie santykiai tarp išnaudotojo ir išnaudojamos moters gali atrodyti kaip savanoriški, nors jų turinys yra prievartinis. Laisvę varžanti kontrolė gali būti būdinga ir kitoms nelegalioms sritims, pavyzdžiui, žmonių gabenimui į užsienį nelegaliai dirbti, nelegalių migrantų, o kartais ir vietinių gyventojų nelegaliam įdarbinimui, pagaliau organizuotos nusikalstamos grupės kartais pavergia prasiskolinusį asmenį, paverčia jį faktiniu vergu. Gali būti susidurta ir su kitomis žmonių išnaudojimo sritimis, kai aukos „savanoriškai“ atiduoda savo laisvę į išnaudotojų rankas, pavyzdžiui, pornografijos gaminimas, nelegalus sportas ir kita. Veiklos nelegalumas natūraliai sukuria prielaidas totalinei išnaudojamo asmens kontrolei, nes kitaip pačiam išnaudojimo verslui grėstų atskleidimo pavojus. Tai supranta tiek išnaudotojai, tiek ir išnaudojamieji, sutinkantys su jiems siūlomomis „žaidimo taisyklėmis“.

Tarp labai svarbių aplinkybių, bylojančių apie laisvę varžančią kontrolę, be prievartos panaudojimo faktų, paminėtina tai, kad auka įtraukta į išnaudojimą apgaunant dėl nelegalaus darbo pobūdžio ir sąlygų, atlyginimo dydžio, kad apribojama jos judėjimo laisvė, pasisavinami jos tapatybės dokumentai, kontroliuojamas jos kasdienis gyvenimas, užblokuojami socialiniai kontaktai [19, p. 40]. Šios aplinkybės turėtų padėti atpažinti prekybą žmonėmis, kai žmogaus išnaudojimas yra pridengtas savotišku aukos ir kaltininko susitarimu. O nelegalus aukų įvežimas į šalį ir naudojimas šia jų nelegalia padėtimi savaime rodo, kad žmonių laisvę yra suvaržyta [2, p. 19].

Be abejo, aiškios ribos, skiriančios savanorišką žmonių susitarimą nuo laisvę varžančios kontrolės, baudžiamosios teisės teorija nubrėžti negali. Šio klausimo sprendimas priklauso nuo daugybės konkrečios bylos aplinkybių ir konteksto, iš kurių tik ir gali susiformuoti atitinkamas prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ir teisėjo vidinis įsitikinimas. Tačiau išvada dėl tiesioginės arba netiesioginės laisvę varžančios kontrolės buvimo ar nebuvimo yra tinkamas kriterijus atibojant nelegalius sandorius su žmonėmis, baustinus kaip prekybą žmonėmis, nuo įvairių panašių nenusikalstamų veikų, kai padedama asmeniui nelegaliai įsidarbinti. Gali pasitaikyti įvairių atvejų, panašių į asmens įgijimą ar perleidimą, pavyzdžiui, pas ūkininką dirbti vien už maistą gali pasiprašyti koks nors benamis. Be abejo, šiuo atveju tarp ūkininko ir benamio klostosi priklausomumo santykiai, galima įžvelgti ir išnaudojimo elementų. Tačiau nesant laisvę varžančio priklausomumo, negalima teigti, jog įvyko neteisėtas asmens įgijimo aktas. Jei žmogus yra laisvas bet kada išėiti iš to ūkininko, nėra ir prekybos žmonėmis. Kita vertus, padėtis pasikeistų, jei tas ūkininkas atimtų iš to asmens dokumentus, šantažuotų jį versdamas dirbti sunkius darbus, uždraustų jam laisvai judėti. Toks atvejis jau būtų panašus į vergiją.

Atvejais, kai sandorio metu asmuo patenka į teisiškai sureguliuotą priklausomybę, paprastai negali būti pripažįstami prekyba žmonėmis. Pavyzdžiui, pagal kontraktą sportininkas gali būti perleistas kitam klubui. Kita vertus, laisvę varžantis žmogaus įgijimas ar perleidimas įmanomas ir tais atvejais, kai tai užmaskuota formalius teisėtumo reikalavimus atitinkančia sutartimi. Sandorio legalumo momentas nėra absoliuti kliūtis traktuoti sandorį kaip prekybą žmonėmis, jei yra požymių, jog žmogus pateko ne tik į teisinę kontrolę, bet buvo pažeidinėjama jo fizinė arba valios laisvė. Pavyzdžiui, šokėja, pagal sutartį atvykusi dirbti į kitą šalį, gali patekti į faktinį laisvę varžantį priklausomumą nuo darbdavių, kai ji bus verčiama teikti ir intymias paslaugas. Tas pats įmanoma ir profesionalaus sporto srityje, pramogų versle, kai, tarkime, sportininką ar dainų atlikėją imsis „teisiškai“ kontroliuoti nusikalstamo pasaulio atstovai.

Laisvę varžančios kontrolės buvimas ar nebuvimas leidžia atriboti prekybą žmonėmis ir nuo kito panašaus kriminalinio reiškinių, tarptautinėje teisėje vadinamo migrantų kontrabanda (angl. – *smuggling of migrants*). Pagal Baudžiamąjį kodeksą migrantų kontrabanda baustina kaip neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną (BK 292 str.) ir Lietuvos Respublikos piliečių kelionių į užsienį nelegaliai ten jiems pasilikti arba palikti be pagalbos organizavimas (BK 293 str.). Tačiau, kai migrantų gabenimas susijęs su jų laisvės varžymu, tai visiškai atitinka ir prekybos žmonėmis požymius. Tas pats pasakytina apie prekybos žmonėmis santykį su pelnymusi iš kito asmens prostitucijos (BK 307 str.) bei įtraukimu į prostituciją (BK 308 str.). Nors paprastai šios veikos beveik neišvengiamai suponuoja prostitucija užsiimančio asmens laisvę varžančią kontrolę ir todėl inkriminuotinos kartu su prekybos žmonėmis norma, tačiau gali pasitaikyti ir išimčių.

Kalbant apie prekybą žmonėmis sudarančias veikas pažymėtina, kad žmogaus pardavimas, pirkimas, įgijimas, perleidimas visada suponuoja neteisėtą sandorį, susijusį su aukos laisvę varžančia kontrole ir išnaudojimu. Pirma, žmogaus įgijimas arba perleidimas tampa įmanomas, kai auka yra priklausoma nuo kaltininko, kuris neteisėtai disponuoja jos laisve. Antra, neteisėtas disponavimas kitu asmeniu, sandorio, kurio objektas yra žmogus, sudarymas siekiant naudoti savaimė reiškia žmogaus išnaudojimą. Kalbant apie sandorį su žmogumi formaliai pabrėžtina, kad auka sandorio metu patenka į kito asmens laisvę varžančią kontrolę arba perduodama iš vieno asmens kontrolės į kito asmens kontrolę. Taigi žmogaus įgijimo-perleidimo procesas gali būti dvejopas:

- 1) Kaltininkas įgyja (perka ar kitaip) arba perleidžia (parduoda ar kitaip) iki šiol laisvą žmogų. Šiuo atveju auka visiškai ar iš dalies praranda laisvę tik sandorio metu. Žmogus paprasčiausiai gali būti pagrobtas, taip pat papirktas, apgautas, įtikintas ar kitaip užverbuotas. Pavyzdžiui, mergina gali būti užverbuota dirbti prostitute.
- 2) Kaltininkas įgyja (perka ar kitaip) arba perleidžia (parduoda ar kitaip) jau visiškai ar sąlyginai nelaisvą žmogų, kai sandorio metu auka tik keičia savo „savininką“. Pavyzdžiui, suteneris parduoda prostitutę kitam suteneriui.

Būtina atkreipti dėmesį, kad laisvės kontrolė, į kurią patenka auka įgijimo–perleidimo metu, turi būti pastovaus, tęstinio pobūdžio. Tik tokia kontrolė leidžia išnaudoti žmogų. Vienkartinio išnaudojimo sandoris neatitinka prekybos žmonėmis prasmės. Pavyzdžiui, prekybos žmonėmis nusikaltimo esmę atspindi ne tai, kad suteneris parduoda prostitutę klientui, bet tai, kad pats suteneris yra ją įgijęs „į laisvę varžančią kontrolę“, kad jis disponuoja ja.

Visos prekybą žmonėmis sudarančios veikos laikytinos baigtos nuo sandorio su žmogumi sudarymo momento. Už prekybą žmonėmis atsako tik fiziniai asmenys, sulaukę 16 metų. Atsako tiek įgijėjai ir perleidėjai (sandorio šalys), tiek ir tie, kurie atlieka technines, su sandoriu susijusias funkcijas: aukos gabenimą, pristatymą „naujam savininkui“, kontrolę ir kt., žinoma, jeigu jie suvokia, kad dalyvauja prekyboje žmonėmis. Baudžiamasis kodeksas nenumato juridinio asmens atsakomybės už prekybą žmonėmis, nors labai tikėtina, kad žmonėmis prekiaujama prisidengiant įvairių įdarbinimo agentūrų, turistinių kelionių organizavimo ir kita panašia legaliai įsteigtų įmonių veikla. Manytina, kad juridinių asmenų atsakomybės nustatymas už prekybą žmonėmis atitiktų šio nusikaltimo teisinę prasmę, be to, toks žingsnis visiškai atitiktų Europos Sąjungos politikos prekybos žmonėmis srityje kryptį [20, p. 70].

Prekybai žmonėmis būdingi šie subjektyvūs požymiai: tiesioginė tyčia ir savanaudiškas arba asmeninės naudos siekimo tikslai. Tiesioginė tyčia suponuoja pirkėjo ar kitokio įgijėjo suvokimą, kad jis sandorio metu įgyja laisvę varžančią kito žmogaus kontrolę ir norą tokią kontrolę įgyti. Pardavėjo ar kitokio perleidėjo tyčia pasireiškia per suvokimą, kad jis nuo jo priklausomą asmenį perleidžia kito asmens neteisėtai laisvę varžančiai kontrolei, ir norą taip veikti. Nors tikslas sunkiai pasiduoda įrodinėjamas ir jo įtraukimas į nusikaltimo sudėtį kartais kritikuojamas, bet prekybos žmonėmis normos prasme tai pateisinamas reikalavimas. Faktas, kad žmogaus įgijėjas ar perleidėjas iš to tikisi gauti turtinės ar asmeninės naudos, daug pasako apie veikos pavojingumą, leidžia atriboti nesavanaudišką pagalbą žmogui nuo jo išnaudojimo. Pavyzdžiui, prostitutė prašo draugo suvesti ją su asmeniu, kuris jai suras prostitutės darbą užsienyje. Šis taip ir padaro. Jeigu jis veikė be jokio turtinio ar asmeninio intereso, ar galima kalbėti apie tai, kad jis perleido žmogų? Manau, kad negalima. Preybos žmonėmis normoje nurodyti tikslai, viena vertus, apsunkina normos įrodinėjimo procesą, kita vertus, apsaugo šią normą nuo netikslinio taikymo, atitinka baudžiamosios teisės *ultima ratio* principą, leidžia identifikuoti veiką kaip neteisėtą sandorį, kurio objektas yra žmogaus laisvė. Paminėtina ir tai, kad prekyba žmonėmis tarptautinėje teisėje siejama su išnaudojimu. Naudos siekimas kaip įrodinėtinas požymis iš dalies pabrėžia šį aspektą. LR BK numatyta prekybos žmonėmis norma, formaliai žiūrint, nereikalauja įrodinėti fakto, kad auka buvo įgyta arba perleista išnaudoti. Pakanka nustatyti, kad sandoris su žmogumi buvo atliktas siekiant iš to turėti naudos, kita vertus, laisvę varžanti kontrolė, būdinga aukos ir kaltininko santykiams, ir siekimas gauti iš to naudą, ir sudaro kito žmogaus išnaudojimo tikslą.

Turtinės naudos gavimo tikslas reiškia, kad prekiautojas žmonėmis siekia gauti iš sandorio bet kokios materialinės arba nematerialinės naudos, kuri gali būti įvertinta pinigais. Materialinė turtinė nauda gali pasireikšti kaip pinigų ar kitų materialių vertybių gavimas arba išlaidų išvengimas, tuo tarpu nemateriali turtinė nauda gali pasireikšti kaip turtinių teisių įgijimas, turtinių prievolių panaikinimas, pagaliau ir tokių nematerialių dalykų kaip pranašumas verslo konkurencinėje kovoje įgijimas, supažindinimas su komercine paslaptimi, pelną žadančių ryšių užmezgimas ir kita. Teoriškai tokia nauda taip pat laikytina turtine. Asmeninė nauda siejama su bet kokio asmens tiek teisėto, tiek ir neteisėto neturtinio intereso įgyvendinimu. Į šią sritį patenka visi asmeniniai norai, viskas, kas rūpi žmogui. Jeigu kito žmogaus įgijimas arba perleidimas į laisvę varžančią kontrolę padeda kaltininkui įgyvendinti tokį neturtinį interesą, galima daryti išvadą dėl asmeninės naudos tikslo buvimo. Kita vertus, naudos siekimo požymio nėra, kai asmuo veikia vien tik iš altruistinių paskatų, pavyzdžiui, norėdamas padėti kitam žmogui nelegaliai įsidarbinti, išvykti į užsienį užsiimti prostitucija ir pan. Nauda kaip prekybos žmonėmis požymis turi tam tikrą amoralumo atspalvį. Naudos (turtinės arba asmeninės) siekimas leidžia kalbėti ir apie tai, kad žmogus, esantis „laisvę varžančioje kontrolėje“, buvo išnaudojamas, o tai natūraliai pabrėžia ir kaltininko veikos pavojingumą, atitinka blogį, kuris žinomas tarptautinėje teisėje kaip prekyba žmonėmis.

4. Preybos žmonėmis normos santykis su kitomis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso normomis

Nusikalstama veikla, vadinama prekyba žmonėmis, neišvengiamai susijusi su kitomis veikomis, kurios Baudžiamajame kodekse kriminalizuotos kaip atskiri nusikaltimai. Preybos žmonėmis auka gali būti pagrobta, o tai yra neteisėto laisvės atėmimo (BK 146 str.) požymiai, auka gali būti verčiama elgtis prieš savo valią panaudojant prieš ją psichinę prievartą, o tai atitinka žmogaus veiksmų laisvės varžymo požymius (BK 148). Dažniausiai prekybos žmonėmis sandoriai susiję su asmens įtraukimu į prostituciją, o tai atitinka BK 308 straipsnį, taip pat su sąvadavimu ar kitokiu pelnymusi iš kito asmens prostitucijos (BK 307 str.). Tais atvejais, kai prekiautojai moterimis parduoda savo aukas į užsienį arba įgyja jas iš užsienio, tokia veika, be prekybos žmonėmis normos, dar atitinka ir asmens gabenimo jo paties sutikimu užsiimti prostitucija (BK 307 str. 2 d.) požymius. Reikia pasakyti, kad tokios veikos kaip sąvadavimas, pajamų turėjimas iš kito asmens prostitucijos, asmens gabenimas užsiimti prostitucija, įtraukimas į prostituciją beveik neįmanomos neįgijus žmogaus kontrolės, o tai

savaime atitinka prekybą žmonėmis. Prekyba žmonėmis gali būti susijusi ir su nelegalios migracijos organizavimu, o tokios veikos kriminalizuotos BK 292 ir 293 straipsniuose. Visos šios normos gali būti taikomos kartu su prekybos žmonėmis norma, sudarydamos idealią nusikaltimų sutaptį.

Tačiau ši taisyklė negalioja, kai susiduriama su būtinumu kvalifikuoti neteisėtus sandorius su vaikais. Tokie sandoriai kvalifikuotini tik pagal specialias normas, numatančias atsakomybę už nusikaltimus vaikui ir šeimai. Tai pirmiausiai vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtis (BK 157 str.). Tačiau jeigu sandoris su vaiku buvo susijęs su jo pagrobimu, papildomai taikoma ir vaiko pagrobimo norma (BK 156 str.), o jeigu vaikas buvo perleistas ar įgytas išnaudojimo pornografijos tikslais, veika kvalifikuotina ir pagal BK 162 straipsnį.

Kvalifikuojant neteisėtus sandorius su vaikais pagal minėtas specialias BK normas natūraliai kyla klausimas, ką reiškia sąvoka „vaikas“, o tiksliau, iki kokios amžiaus ribos asmuo laikomas vaiku. Reikia pasakyti, kad BK normos šiuo klausimu yra dviprasmiškos. Lietuvos baudžiamojame teisėje tradiciškai buvo vartojamos sąvokos „nepilnametis“, t. y. asmuo iki 18 metų amžiaus, taip pat – „mažametis“, t. y. asmuo iki 14 metų amžiaus. Tuo tarpu naujajame Baudžiamajame kodekse vartojama sudėtingesnė terminija. Pavyzdžiui, vaiko pagrobimo (BK 156 str.), taip pat vaiko pirkimo arba pardavimo (BK 157 str.) normose minimas *mažametis vaikas*, taigi nekyla ir abejonių dėl jo amžiaus – tai asmuo iki 14 metų amžiaus. Taigi tik sandoriai su mažamečiu gali būti kvalifikuojami pagal šiuos straipsnius, tuo tarpu neteisėti sandoriai su paaugliu, kuriam jau suėjo 14 metų, gali būti kvalifikuojami taikant bendrą prekybos žmonėmis normą (BK 147 str.). Tačiau įstatymo leidėjas nėra nuoseklus ir, pavyzdžiui, vaiko išnaudojimo pornografijos tikslais (BK 162 str.) normoje jau minimas ne *mažametis vaikas*, bet tiesiog *vaikas*. Tuo tarpu tiek Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme [21], tiek ir 1989 m. Vaiko teisių konvencijoje [22], taip pat ir tarptautiniuose aktuose, skirtuose kovai su prekyba žmonėmis, vaiku laikomas asmuo, neturintis 18 metų. Galima teigti, kad Lietuvos Respublikos įstatymo leidėjas to paties skyriaus normose sąvokai „vaikas“ suteikia skirtingas reikšmes ir painioja įstatymo taikytoją. Sąvokos painiojamos ir Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso XLIV skyriuje, kuriame numatyta atsakomybė už artimus prekybai žmonėmis nusikaltimus, susijusius su prostitucija ir pornografija. Pelnymosi iš kito asmens prostitucijos (BK 307 str.) ir įtraukimo į prostituciją (BK 308 str.) normose pavartota *nepilnamečio asmens* sąvoka, o štai normoje, draudžiančioje pornografiją (BK 309 str.), pavartota *vaiko* sąvoka. Norėdami aiškinti baudžiamuosius įstatymus kaip reikalauja tarptautinė teisė, ko gero, turime daryti išvadą, kad *nepilnamečio asmens* ir *vaiko* sąvokos Baudžiamajame kodekse vartojamos kaip sinonimai, o štai *mažamečio vaiko* sąvoka reiškia asmenį iki 14 metų amžiaus. Tai verčia siūlyti įstatymo taikytojui keistokus įvairių veikų kvalifikavimo variantus. Pavyzdžiui, tais atvejais, kai paauglys nuo 14 iki 18 metų amžiaus būtų parduotas ar pirktas išnaudojimo pornografijos tikslais, veiką reiktų kvalifikuoti kaip vaiko išnaudojimą pornografijai pagal Baudžiamajo kodekso 163 straipsnį (nes nukentėjęs yra vaikas), tačiau negalima būtų kvalifikuoti pagal Baudžiamajo kodekso 157 straipsnį kaip vaiko pirkimą arba pardavimą (nes nukentėjęs nėra mažametis vaikas). Neteisėtas sandoris su tokiu paaugliu turėtų būti kvalifikuojamas ne pagal Baudžiamajo kodekso 157 straipsnį, bet pagal Baudžiamajo kodekso 147 straipsnį kaip prekyba žmonėmis.

Turint galvoje baudžiamųjų įstatymų tobulinimo perspektyvą, manyčiau, kad bent tame pačiame Baudžiamajo kodekso skyriuje tikslinga vartoti vienodą terminiją, žyminčią asmens mažametystę arba nepilnametystę.

Išvados

1. Baudžiamajo kodekso prekybos žmonėmis norma atspindi tarptautinės teisės aktų reikalavimus kriminalizuoti šį reiškinį. Pats naujusias ir svarbiausias tarptautinis aktas Lietuvai kovos su prekyba žmonėmis klausimu yra 2000 m. lapkričio 15 d. priimtas Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį nusikalstamumą papildantis protokolas „Dėl

prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ją“.

2. Žmogaus pardavimas, pirkimas, įgijimas, perleidimas kaip baudžiamos veikos suponuoja neteisėtą sandorį, susijusį su aukos laisvę varžančia kontrole. Auka sandorio metu patenka į tokią kontrolę arba perduodama iš vieno asmens kontrolės į kito asmens kontrolę. Prekyba žmonėmis gali būti pripažįstami tiek nelegalūs sandoriai su žmonėmis parduodant juos į užsienį, tiek ir Lietuvoje.

3. Aiškinant prekybos žmonėmis normos turinį ypač svarbu konstatuoti, kad aukos laisvės varžymas gali kilti ne tik iš prievartos, pasinaudojimo mažametyste ar bejėgiškumu, bet ir iš tam tikro susitarimo tarp nukentėjusiojo ir kaltininko, kai išgaunamas sutikimas būti išnaudojamam. Tarp svarbių aplinkybių, bylojančių apie laisvę varžančios kontrolės buvimą, be prievartos panaudojimo faktų, paminėtina ir tai, kad auka įtraukta į išnaudojimą apgaunant dėl nelegalaus darbo pobūdžio ir sąlygų, atlyginimo dydžio, apribojama jos judėjimo laisvė, pasisavinami jos tapatybės dokumentai, kontroliuojamas jos kasdienis gyvenimas, užblokuojami socialiniai ryšiai, naudojamos jos nelegalia padėtimi.

4. Baudžiamasis kodeksas numato nemažą sąrašą normų, kurios netiesiogiai kriminalizuoja neteisėtus sandorius su žmonėmis (pvz., pelnymasis iš kito asmens prostitucijos), ir kvalifikuojant tokius laisvę varžančius sandorius šios normos gali būti taikomos kartu su prekybos žmonėmis norma.

5. Kai kurie Baudžiamojo kodekso straipsniai, netiesiogiai kriminalizuojantys prekybą žmonėmis, suteikia sąvokai „vaikas“ skirtingą reikšmę. Norint aiškinti baudžiamuosius įstatymus, kaip reikalauja tarptautinė teisė, darytina išvada, kad nepilnamečio ir vaiko sąvokos Baudžiamajame kodekse vartojamos kaip sinonimai ir reiškia asmenį iki 18 metų amžiaus, o štai mažamečio vaiko sąvoka reiškia asmenį iki 14 metų.

6. Už prekybą žmonėmis būtų tikslinga nustatyti ne tik fizinių, bet ir juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę.

LITERATŪRA

1. **Prekybos** žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. 62 // Žin. 2002 m. sausio 23 d. Nr. 6–231.
2. **Interpol** European Threat Assessment. Interpol General Secretariat. – Lyon/France, 2002.
3. **Nusikalstamumo** ir kitų nepageidautinų socialinių procesų prevencijos problemos bei jų sprendimas Europos valstybėse. – Vilnius, 2003.
4. **Rosbach B.** Prekybos moterimis aukų apsauga Vokietijoje, valstybinių institucijų pagalba // Prekyba žmonėmis – tarptautinė problema. Konferencijos pranešimai. – Vilnius, 1998.
5. **Trafficking** In Human Beings: Implications For The OSCE. – Warsaw, 1999.
6. **Informatikos** ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ataskaita apie nusikaltimus, padarytus Lietuvoje per 2002 m. 12 mėnesių. Forma 1–G // <http://www.nplc.lt>
7. **Stančaitis A.** Pasisienio policijos vaidmuo stabdant prekybą žmonėmis // Prekyba žmonėmis – tarptautinė problema. Konferencijos pranešimai. – Vilnius, 1998.
8. **Tureikytė D., Sipavičienė A.** Trafficking in Women in Lithuania: Magnitude, Mechanism and Actors // Trafficking in Women and Prostitution in The Baltic States: Social and Legal Aspects. International Organization for Migration (IOM). – Helsinki, 2001.
9. **Gečėnienė S., Mališauskaitė S.** Prekybos vaikais problema ir jos mastas Lietuvoje // Teisės problemos. 2003. Nr. 2 (40).
10. **Bazylev I., Žekonis R.** Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje. – Vilnius, 2003.
11. **Горбунова О.** К 50–летию ратификации конвенции ООН 1949 года О борьбе с торговлей людьми и эксплуатации проституции третьими людьми. – Киев, 1999.
12. **Marcinkevičienė D., Praspaliauskienė R.** Prekyba moterimis. – Vilnius: Praeities pėdos, 1999.
13. **Синицын. Ф. Л.** Международное законодательство по проблеме торговли людьми. – Пермь, 2000.
14. **Protokolas** dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Žin. 2003 m. gegužės 21 d. Nr. 49–2166.
15. **Protokolas** dėl neteisėto migrantų įvežimo sausuma, jūra ir oru, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Žin. 2003 m. gegužės 21 d. Nr. 49–2163.
16. **Lietuvos Respublikos** 2003 m. balandžio 22 d. įstatymas „Dėl protokolo dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildančio Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikavimo“ // Žin. 2003 m. gegužės 21 d. Nr. 49–2157.
17. **Stankevičius V.** Baudžiamoji teisė. Paskaitos. – Kaunas, 1925.
18. **Baudžiamoji teisė.** Specialioji dalis. – Vilnius, 2000.
19. **Bekker T.** Prekyba moterimis ir valstybinių institucijų indėlis sprendžiant šią problemą Nyderlanduose // Prekyba žmonėmis – tarptautinė problema. Konferencijos pranešimai. – Vilnius, 1998.
20. **Askola H.** Trafficking in Women in The Baltic States: Legal Aspects // Trafficking in Women and Prostitution in The Baltic States: Social and Legal Aspects. International Organization for Migration (IOM). – Helsinki, 2001.
21. **Lietuvos Respublikos** vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas 1996 m. kovo 14 d. Nr. I–1234 // Žin. 1996 m. balandžio 12 d. Nr. 33–807.
22. **Vaiko** teisių konvencija, priimta 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr. 1) // Žin. 1995. Nr. 60–1501.

Trafficking in Persons as a Crime against Personal Freedom

Assoc. Prof. Dr. Oleg Fedosiuk

Law University of Lithuania

SUMMARY

The article deals with the crime of trafficking in persons. This crime is considered not only as an example of criminalized conduct, but also as a big social problem on a world scale. Lithuania belongs to the countries where trafficking in humans manifests itself in recruiting and involving young women into the sexual exploitation. A big number of them are being illegally exported to the West. Despite the fact of spreading of the phenomenon of trafficking in humans only a few such criminal cases have been still successfully proved in court. This situation came into being due both the difficulties in finding evidence and incorrect understanding of the content of the norm of Criminal Code of Republic of Lithuania in which the trafficking in persons is defined.

The author examines the norm on trafficking in persons in several aspects. First of all the author introduces the problem of the existence of this phenomenon all over the world in general and in Lithuania in particular. Then, the author in outline presents how the trafficking in persons is defined in international law. However, the main part of the article is destined to the content of the norm of trafficking in persons in the Criminal code of Republic of Lithuania. The main idea presented in the article relates to the question of the concept of the act, which constitutes the legal signs of the crime of trafficking in persons.

In particular the author presents the definitions of gaining and alienation of person, which always means the illegal transaction, where the victim gets into the state of restricted freedom or is given from the dependence of one person to another. The state of restricted freedom of the victim is a necessary element of crime of trafficking in persons. On the other hand this state of restricted freedom doesn't necessarily mean the absolute deprivation of freedom. The state of restricted freedom might be conditioned both by the physical violence, intimidation, deception, helplessness of the victim and by the state of dependence, as well as by some kind of agreement between the victim and offender. The fact that the victim gives his consent to be under the control of the perpetrator doesn't eliminate the crime of trafficking in persons. However, the state of restricted freedom is to be proved in all the cases of trafficking in persons.

The important standpoint of the article relates the question of possibility of using the norm of trafficking in persons together with the other norms of the Criminal Code. The author offers such an explanation of the norm where the incriminating the crime of trafficking in persons due the illegal transaction of the victim might be used jointly with charge of making living on the prostitution of another person, involving into the prostitution, smuggling of migrants, selling of a child and other crimes.

